

Małowist, Marian

"Opyt periodyzacji istorii krestian w Rossii", B. Grekov, "Voprosy Istorii" 1946, nr 8-9 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 37, 454-455

1948

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Książka Morisona wnosi sporo ciekawego materiału z zakresu historii żeglarstwa. Autor zapewne zamierza kontynuować swe wywody w dalszych tomach. Należy jednak zwrócić uwagę, że jego przygotowanie historyczne nie zawsze jest wystarczające, zwłaszcza daje się to odczuć przy opisie stosunków hiszpańskich. Trudno również zgodzić się z opinią autora w jego nazbyt krytycznej ocenie sytuacji Europy w końcu XV-ego wieku. Autor zupełnie nie dostrzega olbrzymiego dynamizmu cywilizacji Odrodzenia i zadawała się jedynie stwierdzeniem niskiego poziomu techniki w tej epoce. Wnioski, oparte na tej podstawie, przedstawiają stan ówczesnej Europy zbyt ujemnie, często niezgodnie z prawdą. Ilustracje i wykresy, zamieszczone w pracy Morisona zasługują na uznanie.

M. Małowist

B. Grekov, *Opyt periodizacji istorii krestian w Rossii (S drevnejších wremien do oformlenia krepostničeskich otnosenii)*. *Voprosy Istorii*, 8—9, 1946.

Problem periodyzacji historii Rosji budzi, jak na to wskazują czasopisma rosyjskie, duże zainteresowanie w nauce radzieckiej. Historycy socjowiecy, stojący na gruncie marksizmu, przyjmują jako podstawę periodyzacji momenty gospodarczo-społeczne. Jest więc dla nich istotnym problemem odnalezienie momentów dziejowych, kiedy starsze formacje gospodarcze zaczynają ustępować młodszemu, te zaś nabrały już dostatecznej siły, by przekształcić dane środowisko socjalne. Tak postawione zadanie jest niezmiernie trudne do rozwiązania zwłaszcza w stosunku do średniowiecza już choćby ze względu na bardzo skąpe zasoby wiadomości źródłowych, dotyczących życia ekonomicznego tego okresu.

W nr 8 pisma „*Voprosy Istorii*“ prof. B. Grekov porusza problem periodyzacji historii chłopów w Rosji średniowiecznej i w XVI-ym wieku.

Jako marksista, Grekov przyjmuje za punkt wyjścia rozwoju społecznego okres gospodarki rodowo-komunistycznej, ale stwierdza, że epoka ta nie pozostawiła żadnego określonego śladu w materiale źródłowym. Wykopaliska z III—IV w. n. e. pozwalają przypuszczać, że już wówczas na terenach Rosji istniał system plemienny. Grekov w przeciwieństwie do wielu dawniejszych historyków rosyjskich podkreśla znaczenie rolnictwa w gospodarce terenów Rosji w epoce wczesnodziejowej.

Bardzo trafne są uwagi Grekova, dotyczące znaczenia niewolnictwa przy powstawaniu większej własności ziemskiej. System ten umożliwił potężniejszym jednostkom rozszerzenie terenów eksploatacji ziemi. Pogląd ten zgadza się najzupełniej ze stanowiskiem zajęтым nietylko przez naszych historyków. Analogiczne ujęcie spotykamy również w nauce skandynawskiej co do epoki wikingów.

Już jednak na dłuższy czas przed powstaniem państwa kijowsko-ruskiego elementy gospodarczo silniejsze zdołały sobie podporządkować nie tylko niewolników, ale również znaczną ilość niegdyś wolnych chłopów. Tu należy zwrócić uwagę na przeprowadzoną przez Grekova analizę filologiczno-historyczną pojęcia „smėrd“. W nowym okresie dziejowym wielu chłopów traci pełną własność ziemi, zachowując jedynie prawo jej użytkowania w zamian za świadczenia w produktach na rzecz pana gruntowego. Grekov podkreśla, że o ile w epoce poprzedniej renta gruntowa miała charakter robocizny, to w następnej fazie pan pobiera ją głównie w produktach, a z biegiem czasu i w pieniądzu. Panowie uzyskują również władzę polityczną nad chłopami. Powstaje gospodarka domonialna, charakterystyczna dla feodalizmu. Właśnie panowie feudalni doprowadzili w XII w. do upadku wielkiego państwa kijowsko-ruskiego, które ustępuje miejsca zespołowi drobnych państw feodalnych. Grekov stara się prześledzić rozwój gospodarki wiejskiej na polskiej Rusi w XIV i XV w., ponieważ sądzi, że zdobędzie w ten sposób klucz do zrozumienia przemian, które nastąpiły na terenach rosyjskich od upadku Kijowa do stabilizacji państwa moskiewskiego w końcu XV-ego i na początku XVI-go stulecia. Autor podkreśla bardzo silnie analogie, zachodzące w rozwoju wsi polskiej i rosyjskiej.

W związku z tym bardzo interesujący jest pogląd Grekova na kwestię

nowej fali poddaństwa chłopów w XVI w. Uczony rosyjski podaje w wątpliwość często wysuwaną koncepcję, dotyczącą decydującego wpływu wzrostu popytu na artykuły rolnicze w Europie Zachodniej, na przemiany w gospodarce wiejskiej na terenach, leżących na wschód od Elby. Zdaniem Grekova rozwój gospodarki folwarczno-pańszczyźnianej w Europie Wschodniej, a zwłaszcza w Rosji należy raczej przypisać rozwojowi miast i innym przeobrażeniom socjalnym i ekonomicznym, występującym wówczas w Europie Wschodniej. Nie rynki obce a krajowe miały tu, zdaniem Grekova, decydujące znaczenie. Pogląd ten, budzący zresztą wiele zastrzeżeń, winien być dokładnie przedyskutowany w nauce wschodnio-europejskiej. Wątpliwe, czy uzyskane wyniki pozwolą dać jednolitą odpowiedź w stosunku do wszystkich krajów, leżących na wschód od Elby. Koncepcje Grekova, wysuwane w omawianym tu artykule i w innych pracach tego uczonego, powinny szczególnie żywo zainteresować historyków polskich.

M. Malowist

Calinescu G., *Istoria Literaturii Române. Dela origini pâna in prezent. Bucuresti 1941.*

Dzieło prof. Calinescu interesującym jest nie tylko dla specjalistów od literatury rumuńskiej, ale również i dla historyków, zajmujących się stosunkami kulturalnymi polsko-rumuńskimi, ze względu na szereg omawianych tam pisarzy, związanych z Polską pochodzeniem, pobylem, studiami lub dziełami, poprzez Mreche, Costina, Dosofteiu, żyjących w XVII wieku, przez Asachi, Racoce, Budai-Deleanu i Skawińskiego, działających w okresie odrodzenia literatury rumuńskiej w XIX wieku, i Rosettię i Bratianu, którzy słuchali prelekcji Mickiewicza w Paryżu, aż po Sadowenu, pisarza współczesnego, w którego powieściach historycznych sprawy polskie grają wielką rolę.

W podtytule powiedziane jest „od początków, do chwili obecnej“, ale autor czasem dawnym, do końca XVIII wieku, poświęca zaledwie sześćdziesiąt pięć stron, ze swego blisko tysięczstronicowego dzieła, zgodnie z wprowadzeniem kryterium estetycznego, redukującego „zabytki językowe“.

Zagadnienie stosunków literackich polsko-rumuńskich, jako będące ubocznym dla autora, potraktowane jest tylko sumarycznie i dla interesujących się nim jest koniecznym sięgnięcie do prac prof. P. P. Panaitescu i prof. St. Łukasika.

T. Gostyński

Nistor Jan J., *Campania lui Mihai Viteazul în Pocutia. Analele Academiei Române. Memorille Sectiunii Istorice. Ser III t. XXVI, Bucuresti 1944.*

Praca ta obejmuje w istocie szerszy zakres, niż mówi tytuł, gdyż przedstawia nie tylko „wyprawę Michała Walecznego na Pokucie“, ale całą historię sporu polsko-rumuńskiego o ten kraj pograniczny i to od XIV wieku aż po rok 1919; ponieważ autor bada dzieje Pokucia od wielu lat i napisał w związku z tym szereg studiów, praca ta nabiera specjalnego charakteru: staje się jedną z podstawowych do dziejów stosunków polsko-rumuńskich.

Autor ze zwykłą sobie systematycznością i jasnością rozwija problem, poczynając od opisu kraju (opiera się na mapie Beauplan'a) i stosunków etnicznych, przechodząc następnie do historii, przyczem samej kampanii Michała Walecznego poświęca zaledwie jedną trzecią miejsca. Przedstawione są dzieje zastawu Pokucia wojewodzie Piotrowi Musat w 1388 r., później częściowy zwrot pożyczonej sumy, zrzeczenie się przez wojewodów praw do tej ziemi i rozgrywki dyplomatyczne, polityczne i zbrojne zatargi. W jednym miejscu (str. 18—19) autor robi na marginesie uwagę, że akty rezygnacji z Pokucia były tylko osobistymi zobowiązaniami wojewodów, którzy byli do tego zmuszeni okolicznościami, ale nie mogły one obligować państwa i narodu, który tyle razy krwawił się w jego obronie. Słowa te, pisane w okresie wojny, miały być „aktualizacją“ problemu i praw rumuńskich do Pokucia.